
*Сергій
Йосипенко*

ВІДДІЛ ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ УКРАЇНИ: від філософів Давньої України до сьогодення

Проблемним полем дослідження відділу історії філософії України є філософська думка у всій різноманітності її функціонування на території сучасної України з моменту зародження до наших днів, а також філософська думка української діаспори.

Відділ було створено 1946 року разом з відкриттям Інституту філософії як відділу історії філософської та суспільно-політичної думки в Україні. У 1946—1953 роках відділ очолював М. Новіков, у 1953—1954 — І. Головаха, у 1954—1962 роках — директор Інституту філософії Д. Острянін. 1962 року, у зв'язку зі зміною структури Інституту, відділ було реорганізовано у відділ історії філософської та соціологічної думки в Україні. У 1963—1972 роках його очолював В. Євдокименко, у 1972—1983 роках — П. Манзенко. З 1984 року, після об'єднання відділу історії філософської та соціологічної думки в Україні та відділу історії філософії і критики сучасної буржуазної філософії, в Інституті було створено єдиний відділ історії філософії, в якому діяли сектори домарксистської філософії в Україні (завідувач — В. Нічик) та історії марксистсько-ленінської філософії в Українській РСР (завідувач — П. Манзенко). 1986 року ці сектори об'єднали у сектор історії філософії в Україні під керівництвом В. Нічик, який 1989 року було перетворено на відділ історії філософії в Україні. В сучасному вигляді відділ історії філософії України існує з 1990 року. У 1990—1996 роках його очолювала В. Нічик, у 1997—2009 — В. Лісовий, з 2010 — С. Йосипенко. Сьогодні у від-

© С. ЙОСИПЕНКО,
2016

ділі працюють дві дослідницькі групи: філософської думки України Х—XVIII сторіч (керівник — Я. Стратій) та філософської думки України XIX — XX сторіч (керівник — С. Йосипенко).

Головним напрямком дослідження відділу наприкінці 1940-х — на початку 1960-х років були філософські та суспільно-політичні погляди українських «революціонерів-демократів»: Т. Шевченка, П. Грабовського, П. Мирного, І. Франка, М. Павлика, Лесі Українки, а також філософська спадщина Г. Сковороди. Ще одним напрямком роботи відділу радянського періоду була «критика українського буржуазного націоналізму», яка у виконанні співробітників відділу (зокрема В. Євдокименка) виконувала також функцію ознайомлення з ідеями українських філософів, які «не поміщались» у офіційному радянському каноні і твори яких були недоступними радянським науковцям — починаючи від П. Куліша і закінчуючи Д. Чижевським.

З того часу проблемне поле дослідження відділу значно розширилось, і за весь період роботи у ньому інституціювались такі напрямки наукового дослідження:

— з кінця 1940-х років — дослідження інтелектуальної історії «революційно-демократичного», а з кінця 1980-х — національно-визвольного рухів в Україні XIX — XX сторіч (М. Новіков, І. Головаха, Д. Острянін, В. Євдокименко, В. Горський, В. Мазепа, В. Лісовий, М. Лук, Л. Депенчук). Сьогодні в цій царині працюють О. Забужко, В. Білодід, С. Йосипенко, В. Волковський;

— з кінця 1940-х років — видання творів та дослідження філософії Г. Сковороди (І. Табачников, І. Іваньо, М. Кашуба). Сьогодні в цій царині працюють С. Йосипенко, В. Білодід, О. Сирцова;

— з кінця 1960-х років — дослідження ранньомодерної філософської думки — періоду «від Вишенського до Сковороди», зокрема філософії у Києво-Могилянській академії, філософії доби Відродження, Реформації та раннього Просвітництва (В. Нічик, М. Кашуба, І. Захара, М. Рогович та ін.). Сьогодні у цій царині працюють В. Литвинов, Я. Стратій, С. Йосипенко, О. Сирцова, М. Симчич;

— з початку 1980-х років — дослідження філософської думки Київської Русі (В. Горський, С. Бондар, Т. Голіченко, Т. Чайка, О. Вдовина). Сьогодні в цій галузі працюють О. Киричок, О. Сирцова.

Дослідження відділу у згаданих царинах сформували сучасне бачення історії української філософії, яке стало основою переважної більшості існуючих сьогодні університетських курсів, підручників, дисертаційних досліджень з історії філософії України.

З початком 1990-х років у відділі постають нові дослідницькі напрямки, зокрема дослідження філософії в академічних та духовно-академічних закладах, наукових товариствах XIX — XX сторіч (Н. Філіпенко, І. Валявко, О. Шеремета, В. Волковський); дослідження історико-філософського українознавства, зокрема спадщини Д. Чижевського, І. Лисяка-Рудницького,

пізніше — В. Горського, В. Лісового (С. Йосипенко, І. Валявко, В. Волковський). Під керівництвом В. Лісового у відділі було реалізовано цілу низку видавничих проєктів — антологій модерних ідеологій («Лібералізм», «Націоналізм», «Консерватизм», видання творів Д. Чижевського та ін.

Досвід історико-філософського дослідження давніх періодів та іншомовних текстів різного жанру сприяли розвиткові у відділі різноманітних історико-філософських підходів та жанрів, зокрема від середини 1960-х років тут розвиваються студії з методології історико-філософського дослідження, особливо важливі для української філософії з огляду на те, що історія філософії України в радянський період була єдиною інституційованою в Україні галуззю історико-філософського дослідження (М. Губенко, В. Горський, В. Нічик, В. Лісовий; сьогодні в цій галузі працюють С. Йосипенко, О. Киричок, В. Волковський); дослідження філософських ідей в літературній творчості та філософській культурі (І. Іваньо, В. Мазепа, В. Горський; сьогодні в цій галузі працюють О. Забужко, Н. Поліщук). Згаданий досвід, напрацьований у відділі, виявився цінним і запитаним сьогодні, коли українська філософська наука активно контактує зі світовою філософією, зокрема співробітники відділу брали і беруть активну участь у перекладах світової філософської класики українською мовою (В. Литвинов, В. Лісовий, Н. Поліщук, Я. Стратій, С. Йосипенко, Н. Філіпенко, М. Симчич) та у таких міжнародних проєктах, як «Словник європейських філософій» (С. Йосипенко).

Тенденції 2000-х років дають підстави говорити про розвиток у відділі нових царин та способів історико-філософського дослідження, зокрема архівних та біобібліографічних студій (І. Валявко, Н. Філіпенко, О. Шеремета), усної історії (Т. Чайка, О. Шеремета), а також про інституціонування нових напрямків дослідження, зокрема історії радянської філософії (В. Лісовий, С. Йосипенко, В. Білодід, Я. Стратій, М. Симчич, О. Вдовина, Т. Чайка, О. Шеремета), а також компаративних студій з історії української та західної філософської думки (Н. Поліщук, С. Йосипенко, М. Симчич).

Фундаментальні дослідження, які здійснюють сьогодні у відділі, спрямовано на ще не досліджені ділянки та аспекти історії філософії України, на модернізацію та диверсифікацію методів дослідження, а також на пересмислення історичного досвіду філософської думки України у контексті сучасних глобальних та національних викликів і запитів. Ці дослідження спираються на наступні принципи: а) методологічна свідомість (застосування в дослідженні сучасної історико-філософської методології); б) зв'язок історико-філософських досліджень із сучасною філософською проблематикою; в) сучасні стандарти роботи з текстами та стандарти наукової роботи загалом; г) міждисциплінарність (як у межах філософських дисциплін, так і з урахуванням досвіду історичних, літературознавчих, культурологічних досліджень); г) європейський контекст розгляду інтелектуальних феноменів в Україні.

Дослідження співробітників відділу у згаданих напрямках разом з введенням нових способів і напрямків досліджень дають підстави говорити про поглиблення, суттєві уточнення, а в окремих випадках — і про радикальні зміни усталеного бачення історії філософії України, а також про внесок досліджень відділу у модернізацію українського філософського мислення за рахунок осмислення історичного досвіду розвитку філософії в Україні та про сприяння, таким чином, формулюванню науково обґрунтованих відповідей на запити побудови сучасної української держави та громадянського суспільства.

Сергій Йосипенко — доктор філософських наук, завідувач відділу історії філософії України Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди. Сфера наукових інтересів — історія філософії України, політична філософія, філософія історії.
